

Biuletyn Informacyjny

Sierpień 2015

Wydawca: Ambasada Japonii w Polsce

Muzyka w Japonii

Japońska muzyka tradycyjna

Proste instrumenty dęte, perkusyjne i strunowe towarzyszyły Japończykom już w okresie Jōmon (ok. XII wiek p.n.e.). Jednakże przełom w rozwoju muzyki na Wyspach Japońskich przypada na koniec VI wieku n.e., kiedy na dworze cesarskim pojawili się muzycy z Chin i Korei. To dzięki nim powstała muzyka dworska *gagaku*, która obok *shōmyō* (śpiewne recytacje tekstów buddyjskich) była najpopularniejszą muzyką okresu Heian (794-1192). Kolejny rozkwit japońskiej muzyki tradycyjnej nastąpił w okresie Muromachi (1333-1560), wraz z rozwojem teatru *nō*. W późniejszych okresach muzyka elit straciła nieco na znaczeniu, a coraz większą popularnością cieszyły się nowe style, które ukształtowały się wraz z rozwojem mieszczańskiego teatru *kabuki* i teatru lalkowego *bunraku*.

Gagaku – muzyka dworska

Powstała w VII wieku n.e. muzyka dworska *gagaku* jest najstarszą zachowaną muzyką w Japonii. Początkowo *gagaku* było imitacją muzyki granej ówczesnie w Chinach i Korei – jej modyfikacja do postaci, jaką znamy dziś, nastąpiła we wczesnym okresie Heian (IX wiek n.e.). Obecnie *gagaku* składa się z czterech kategorii: *kangen* (muzyka orkiestrowa), *bugaku* (muzyka towarzysząca tańcom), pieśni oraz muzyka rytualna towarzysząca obrzędom sintoistycznym. *Kangen* składa się głównie z muzyki pochodzącej z Chin i kilku utworów pochodzących z Indii. Do instrumentów *kangen* zaliczają się: *ryūteki* (flet), *hichiriki* (obój), *shō* (organki ustne), *sō* (cytra), *biwa* (lutnia), *kakko* (werbel), *shōko* (gong) oraz *taiko* (bęben).

Podobne instrumenty (poza organkami ustnymi i cytrą) występują w *bugaku*, z tą różnicą, że muzyka grana w tej kategorii pochodzi głównie z Korei (występuje kilka utworów pochodzenia mandżurskiego), a dodatkowym

©Imperial Household Agency

instrumentem towarzyszącym jest *komabue* (koreański flet). Wyróżnia się także dwa rodzaje pieśni: *saibara* oraz *rōei*. *Saibara* (dosłownie – pieśni tragarzy konnych) składają się z utworów skomponowanych w okresie Heian na podstawie ówczesnych pieśni ludowych. W okresie Meiji (1868-1912) udało się odtworzyć 6 takich pieśni. Natomiast *rōei* (dosłownie - recytacja) to pieśni, do których teksty zaczerpnięte zostały z poezji chińskiej i japońskiej. Obecnie znanych jest ich jedynie 14.

Ostatnia kategoria, tj. muzyka rytualna, wywodzi się z rdzennej muzyki granej podczas obrzędów sintoistycznych na dworze cesarskim i w niektórych chramach. W jej skład wchodzi: muzyka i tańce *kagura* (dosłownie: muzyka bogów), tańce *Yamato-mai* i *Kume-mai*, a także *Azuma-asobi* (rodzaj przedstawienia, podczas którego tancerze przebrani są za wojowników).

Ze względu na swoją wartość kulturową *gagaku* zostało w 2009 roku wpisane na listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO.

©Imperial Household Agency

Teatry klasyczne - nō, kabuki i bunraku

©JNTO

Teatr nō

©JNTO

Teatr bunraku

Rozwój japońskiej muzyki tradycyjnej po okresie Heian ma silny związek z powstaniem trzech teatrów klasycznych: *nō*, *kabuki* i *bunraku*. Pomimo swojej charakterystyki (sztuki teatralne), muzyka odgrywa w nich kluczową rolę. W szczególności teatr *nō* jest połączeniem literatury, teatru, tańca i muzyki, których nie sposób od siebie oddzielić. Muzyka teatru *nō* (*nōgaku*), który wykształcił się pod koniec XIV wieku, składa się z dwóch głównych elementów: wokalu i instrumentów. Partia wokalna, wywodząca się ze śpiewnych recytacji pieśni buddyjskich, określana jest terminem *utai*. Śpiewana jest przez aktora lub aktorkę i chór, składający się w zależności od sztuki z czterech, ośmiu lub dwunastu członków. Natomiast w skład orkiestry (część instrumentalna), której zadaniem jest akompaniament śpiewu i tańca, wchodzi flet (*nōkan*) i trzy rodzaje bębnów (*ōtsuzumi*, *kotsuzumi* oraz *taiko*). W każdym elemencie sztuki teatru *nō*, a także w teatrze *kabuki* i teatrze lalkowym, ważna jest zasada *jo-ha-kyū*, wywodząca się z muzyki dworskiej *gagaku*. Polega ona na stopniowym nadawaniu tempa: wolnego na początku – przyspieszającego – z szybkim zakończeniem. Taka modulacja utrzymywana

jest przez cały spektakl – po zakończeniu następuje znów wolny początek. Na tym jednak podobieństwa między tymi trzema teatrami się nie kończą – łączy je także funkcja muzyki w spektaklu: akompaniament do partii tanecznych, występów solowych, dialogów i monologów.

Okolo 200 lat po powstaniu teatru *nō*, pod koniec XVII wieku zaczęły kształtować się dwa pozostałe japońskie teatry klasyczne: teatr mieszczański *kabuki* i teatr lalkowy *bunraku*, inaczej *ningyō jōruri*. Głównym elemen-

tem łączącym muzykę obu tych teatrów jest *shamisen* – trzysstrunowy instrument, który towarzyszy zarówno narracji (*katarimono*) jak i pieśniom (*utaimono*). Ponadto w teatrze *kabuki* występują także kołatki *hyōshigi*, bębny, dzwonki, dzwony, flety, gongi, talerze, kastaniety i ksylofon. Natomiast w teatrze lalkowym poza *shamisenem* można spotkać jeszcze bębny, gongi, flet i *koto*. Obecnie sztuki teatru *kabuki* można oglądać we wszystkich większych miastach Japonii, m.in. Tokio (*Kabuki-za*), Kioto (*Minami-za*) i Osace (*Shin-Kabuki-za*). Także w Osace, kolebce *bunraku*, znajduje się jeden z największych w kraju teatrów lalkowych – *Kokuritsu Bunraku Gekijō*.

©JNTO

Teatr kabuki

Tradycyjne japońskie instrumenty muzyczne

Shamisen (czyt. siamisen) – trzystrunowy instrument szarpany, przypominający nieco banjo. Jego korpus i gryf wykonane są z drewna (sandałowego, morwowego lub pigwowca chińskiego). Wierzch i spód korpusu obciągnięte są skórą kota, psa lub tworzywem sztucznym. Gryf składa się z trzech części, co sprawia że można go złożyć i wygodnie przenieść. Na instrumencie gra się przy pomocy *bachi*, czyli plektronu. *Shamisen* stał się niezwykle popularny w okresie Edo (1603-1868), a repertuar muzyczny na ten instrument stanowi ważną część kulturowej spuścizny feudalnej Japonii. *Shamisen* jest nieodłącznym elementem muzycznym w mieszczańskim teatrze kabuki, grały na nim gejsze, jest również podstawą dla muzyki ludowej. Gra na tym instrumencie stanowi podkład muzyczny pod piosenki i recytowane opowieści.

Shakuhachi (czyt. siakuhaci) – flet. Tradycyjnie wykonany jest z bambusa. Nazwa instrumentu odnosi się do jego długości: 1,8 *shaku*, czyli 54,5 cm (*shaku* to jednostka miary – 30,3 cm, *hachi* – osiem). Średnica wynosi 4-5 cm. Ma pięć otworów na palce – cztery z przodu i jeden z tyłu. Ustnik *shakuhachi* ma charakterystyczne ukośne ścięcie. Instrument ten nie jest idealnie prosty, ma lekką krzywiznę i delikatnie rozszerza się na końcu. *Shakuhachi* pojawił się

Baishō Matsumoto

w Japonii w VIII wieku. Początkowo był instrumentem stosowanym przez mnichów buddyzmu zen, a także przez wędrownych mnichów. W okresie Edo stał się niezwykle popularny i wtedy też zyskał swój obecny kształt. Wykorzystywany jest do występów solowych, w zespołach wspólnie z *koto* i *shamisenem*, jak również z towarzyszeniem instrumentów zachodnich.

Koto – trzynastostrunowy instrument będący rodzajem cytry. Ma wydłużony kształt i długość ok. 186 cm. Struny *koto* są jedwabne i stroi się je za pomocą podstawek. Do gry na *koto* używa się zrobionych z kości słoniowej „pazurków”, które przymocowuje się skórzanymi taśmami do kciuka i dwóch palców prawej ręki. Także ten instrument stał się bardzo popularny w okresie Edo. Nauka gry na nim była ważnym elementem edukacji kobiet z warstwy samurajskiej i z bogatych domów kupieckich. *Koto* może być akompaniamentem do śpiewu, często też tworzy trio razem z *shamisenem* i *shakuhachi*.

©JNTO

Taiko czyli bęben. *Taiko* mogą być różnej wielkości, od małych po wielkie, których średnica przekracza 2 m. Największe *taiko* ma średnicę 3,8 m i waży 3,5 tony. Bębny tradycyjnie zrobione są z drzewa *keyaki* (brzostownica japońska) i obciągnięte krowią skórą. Na *taiko* gra się przy pomocy drewnianych pałek, nazywanych *bachi*. Zależnie od wielkości instrumentu, wykonawca stoi lub siedzi. Istotnym elementem gry na *taiko*

Zespół GENSO w Łazienkach Królewskich w Warszawie w ramach festiwalu „Strefa Cizy”, 2015 r.

są także *kakegoe*, czyli okrzyki wznoszone przez grających. *Taiko* są kolejnym bardzo ważnym instrumentem w tradycji japońskiej. Stosowane są do akompaniamentu w tradycyjnych sztukach scenicznych – w teatrze *nō* i *kabuki*, stanowią nieodłączny element większości obrzędów sintoistycznych i festiwali. W całej Japonii istnieje wiele grup i zespołów kontynuujących tradycję gry na bębnach.

Baishō Matsumoto w Wydziale Informacji i Kultury Ambasady Japonii, 2012 r.

Baishō Matsumoto

©Iwate Prefecture / ©JNTO

©Ishikawa Prefecture Tourist Association and Kanazawa Convention Bureau / ©JNTO

Japońskie fortepiany i powszechność edukacji muzycznej

W Japonii dwie firmy Yamaha (od 1887 roku) i Kawai (od 1927 roku) rozpoczęły produkcję organów i fortepianów. Przyczyniły się one znacząco do rozwoju technologii i produkcji instrumentów muzycznych. Współcześnie obydwie firmy są bardzo cenione na całym świecie, a ich instrumenty wykorzystywane są podczas Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina. Angażują się również w rozpowszechnianie edukacji muzycznej w Japonii.

Firma Yamaha rozpoczęła działalność w 1887 roku w mieście Hamamatsu jako zakład produkujący organy. Jej założycielem był 35-letni wówczas Torakusu Yamaha, pochodzący z prefektury Wakayama. Pierwotnie trudnił się naprawą sprzętu medycznego, jednak pewnego razu podczas pobytu w Hamamatsu został poproszony przez miejscową szkołę podstawową o naprawienie cennych organów produkcji amerykańskiej. Epizod ten stał się impulsem do rozpoczęcia nowego przedsięwzięcia. Torakusu Yamaha ustandaryzował części składowe organów, udało mu się także osiągnąć produkcję masową poprzez wprowadzenie podziału pracy. W 1897 założył firmę o nazwie Nippon Gakki Seizō Kabushikigaisha (dosł. Wytwórnia Japońskich Instrumentów S.A.). Historia firmy zaczęła się od organów, lecz Torakusu Yamaha zaprzagnął konstruować także fortepiany. W 1899 roku udał się samotnie do USA, gdzie badał metody produkcji oraz dokonał zakupu odpowiednich maszyn i materiałów. Po powrocie do kraju,

w 1900 roku rozpoczął produkcję pianin, a dwa lata później, w 1902 fortepianów koncertowych. Działalność firmy Yamaha to jednak nie tylko produkcja instrumentów, lecz także edukacja muzyczna na ogromną skalę. Jej początki sięgają roku 1954, początków okresu szybkiego rozwoju gospodarczego. W tokijskim biurze firmy potencjalni klienci mieli możliwość wypróbowania i poćwiczenia gry na organach. W 1966 roku powstała fundacja Yamaha Ongaku Shinkōkai (dosł. Stowarzyszenie Promocji Muzyki), która skupiła się na czysto kulturalno-pedagogicznym podejściu do nauczania gry na instrumentach muzycznych. Dzięki działalności szkółek muzycznych Yamaha fortepiany, a później także organy elektryczne rozpowszechniły się w całym kraju. Obecnie sieć edukacyjna Yamahy liczy sobie 3900 placówek, w których kształcą się 470 tys. osób. Do tej pory kursy ukończyło łącznie ponad 5 milionów absolwentów.

Tekst i zdjęcia:
Yamaha Music Europe GmbH Sp. z o.o.
Oddział w Polsce

Japończycy i Chopin

©A. Oleksiak, Stołeczna Estrada

Słynne już zainteresowanie Japończyków Fryderykiem Chopinem, tak chętnie omawiane w Polsce, rodzi pytanie o to, czy w muzyce Chopina można odnaleźć „japońskość”. Muzyka Chopina przybyła do Japonii razem z innymi utworami muzyki klasycznej, aby stać się jedną z ikon Zachodu, do którego „cywilizowani” Japończycy powinni aspirować. Już na początku XX wieku studenci i wykładowcy Tokijskiej Szkoły Muzycznej (obecnie Tokijski Uniwersytet Sztuki) uwzględniali utwory chopinowskie w swoich repertuarach, a publiczność doceniała ich delikatny i melancholijny charakter. Dla Japończyków popisowym utworem Chopina stała się wtedy romantyczna *Fantazja Impromptu*, a nie patriotyczne polonezy.

Ankiety przeprowadzane regularnie od 1981 roku wśród czytelników miesięcznika *Ongaku no tomo* („Przyjaciele muzyki”) wskazują, że o miano ich ulubionego kompozytora walczą Beethoven i Mozart, a Chopin nigdy nie znalazł się w pierwszej trójce. Jednakże utwory takie jak *Etiudy op. 10 i op. 25*, *Polonez op. 53 Heroiczny*, *Barkarola op. 60* i *Fantazja-Impromptu op. 66* zajmują często wysokie miejsca w kategorii ulubionych utworów solowych. Wyniki ankiet wskazują, że Japończycy lubią muzykę Chopina, ale

obalają jednocześnie znany w Polsce mit o tym, że „wszyscy Japończycy” bezwzględnie ją kochają.

Japońskich pianistów, którzy rozpoczynają studia w Polsce często uderza fakt, jak bardzo muzyka Chopina zakorzeniona jest w polskim społeczeństwie. Wielu z nich spogląda wtedy krytycznie na japońskie środowisko muzyczne, w którym granie utworów chopinowskich jest wyznacznikiem statusu. Co interesujące, dla tych pianistów poczucie natury w muzyce Chopina ma szczególne znaczenie. Wielu z nich obserwuje brak związku pomiędzy naturą a muzyką w Japonii. Dostrzegają „wyjątkowy dźwięk z wyjątkowym oddechem” podczas lekcji u polskich artystów,

a także w czasie koncertów w Łazienkach Królewskich. Nauczane w Polsce mazurki, których przystępne i przyjemne piękno jest pielęgnowane w życiu Polaków, często zmieniają sposób bycia pianistów. Słowa kluczowe dla „japońskich” podejść do muzyki Chopina to delikatność i pasja. Poprzez dbałość o szczegóły i perfekcję w utworach Chopina, kontrastującą z poczuciem luzu i wybuchem emocji, niektórzy na nowo odkrywają wartość japońskości. Dzięki spotkaniu z muzyką Chopina zrodzoną z harmonii z naturą, wielu Japończyków zdaje się odnaleźć na nowo sens życia a także poczucia siebie.

dr Yasuko Shibata, Instytut Filozofii i Socjologii PAN

Pomnik Chopina w Hamamatsu

Śpiewać każdy może, czyli rzecz o karaoke

Karaoke to słowo, które powstało z połączenia pierwszych sylab dwóch słów: japońskiego „kara” czyli pusty i angielskiego „orchestra” czyli orkiestra (po japońsku wymawia się je jako „ookesutora”). Znanie praktycznie na całym świecie karaoke to forma rozrywki polegająca na śpiewaniu piosenek do akompaniamentu instrumentalnego bez ścieżki wokalne. Koncepcja takiej formy śpiewania pojawiła się w latach 60-tych ubiegłego wieku. Rozwój karaoke nabrał rozpędu w latach 70-tych za sprawą perkusisty Daisuke Inoue (podobno nieszczerze utalentowanego muzyka, ale za to mającego smykałkę do interesów), który w 1971 roku rozpoczął wypożyczanie restauracjom, barom i hotelom zrobionych przez siebie maszyn wyposażonych w kasety i wzmacniacz. Chętni do występów goście mogli śpiewać nawet wtedy, kiedy nie było zespołu do akompaniowania. Pomysł ten został bardzo entuzjastycznie przyjęty i Inoue rozpoczął biznes na poważnie. Nigdy jednak nie opatentował swojego wynalazku. W kolejnych latach rozpoczął się boom na tę formę rozrywki, a na rynku pojawiło się wiele firm produkujących sprzęt do karaoke, poszukujących coraz to nowych rozwiązań technicznych, a także operatorów. W połowie lat 90-tych powstało Ogólnojapońskie Stowarzyszenie Operatorów Karaoke.

W latach 80-tych karaoke zyskało ogromną popularność także w innych krajach azjatyckich, a później na całym świecie. To obecnie ogromny biznes w branży rozrywkowej, zapewniający nie tylko sprzęt do karaoke, lokale, w których można śpiewać, ale i oprogramowanie komputerowe do użytku prywatnego, gry na telefony czy karaoke w wersji samochodowej. Jako że nie każdy jest na tyle śmiały, by śpiewać przed publicznością złożoną z nieznanymi osobami w Japonii rozpowszechniły się tzw. karaoke boxes, czyli pokoje wyposażone w maszyny, w których można śpiewać w gronie swoich znajomych.

A to ciekawe!

W 2004 r. Daisuke Inoue otrzymał Nagrodę Ig Nobla (żartobliwy odpowiednik Nagrody Nobla, za prace naukowe, które najpierw śmieszają, a potem skłaniają do myślenia) w dziedzinie pokoju. W uzasadnieniu napisano, że wyróżnienie zostało przyznane za wynalezienie karaoke, czyli zupełnie nowego sposobu uczenia ludzi wzajemnej tolerancji. Podczas ceremonii wręczenia nagród Inoue dostał entuzjastyczne owacje na stojąco, podobno najdłuższe w dotychczasowej historii.

**Ambasada Japonii w Polsce
Wydział Informacji i Kultury**

Al. Ujazdowskie 51, 00-536 Warszawa
www.pl.emb-japan.go.jp, e-mail: info-cul@wr.mofa.go.jp